

Sonja Podgorelec

Ostarjeti na otoku: kvaliteta života starijega stanovništva hrvatskih otoka

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2008., 306 str.

Knjiga Sonje Podgorelec *Ostarjeti na otoku* kompleksna je studija o problemima starenja u izoliranim društvenim sustavima. Nastala je kao rezultat dugotrajnih teorijskih, metodoloških i empirijskih istraživanja te, za suvremena društva, sve značajnije teme. Autoričina sociološka imaginacija, koja se ogleda na svakoj stranici knjige, kao i teorijske, metodološke i istraživačke inovacije, rezultirale su jednom od najboljih socioloških studija u Hrvatskoj u posljednje vrijeme. Rijetke su studije koje tako dosljedno udovoljavaju strogo teorijsko-metodološkom kanonu J. Alexandera o kontinuumu znanstvenih aktivnosti. Navedeni kanon zahtijeva kružno kretanje od općih pretpostavki do modela, pojmova, definicija, klasifikacija i zakonitosti, preko empirijskih uvida, korelacija i metodoloških pretpostavki, do rezultata promatranja i natrag do općih pretpostavki. Sonja Podgorelec svojim se istraživanjem i knjigom, koja je rezultat istraživanja, umnogome približila tom idealu.

Istraživanje starijega stanovništva hrvatskih otoka autorica počinje teorijskom analizom relevantne znanstvene literature, konstruirajući adekvatan teorijski model za proučavanje starenja i kvalitete života u izoliranom društvenom sustavu. Krećući se od modela, preko pojmova, definicija i klasifikacija, autorica stiže do empirijske razine istraživanja. Istraživanje je započela kvantitativnom analizom popisnih podataka, te podataka specijaliziranih državnih i županijskih ustanova, kako bi dobila sliku objektivnoga položaja starijih ljudi (zdravstvena skrb, podaci o mirovinama, pojedinačna izvješća liječničkih ambulanti na otocima, te izvješća domova za stare i nemoćne). Sljedeći korak bio je terenski rad koji se sastojao od ankete i dubinskoga intervjua. Anketa koja svakom ispitaniku pristupa s motrišta cjelokupnoga životnog ciklusa autorici je omogućila uvid u subjektivna stajališta ispitanika o njihovu životnom svijetu. Na kraju se poslužila biografskom metodom, odnosno dubinskim intervjoom, kako bi dobila kvalitativne podatke koji su snažna potpora razumijevanju i objašnjenju promatrane pojave. Radi nadopune i ilustracije životnih priča koristila je i pisma i fotografije ispitanika. Kroz interpretaciju tako dobivenih podataka Sonja Podgorelec procjenjivala je i granice i mogućnosti svojega teorijskog modela.

Osnovni cilj istraživanja bila je procjena kvalitete života starijega otočnog stanovništva i njegove otvorenosti prema promjenama u izoliranim društvenim sustavima kakvi su hrvatski otoci. Teorijski model autorica je konstruirala povezujući sociološke koncepcije *starenja*, *otočnosti* (izoliranosti) i *kvalitete života*. Problemu starenja pristupa polazeći s teorijskoga stajališta poznatog kao *perspektiva životnoga ciklusa*. Takav pristup omogućuje sistematiziranje pojedinačnih životnih priča prema dobi ispitanika, te njihovo smještanje u širi društveni kontekst.

Teorijsko polazište istraživanja je Hughesov konceptualni *model kvalitete života*. Mrežu pojmova toga modela, koji je prije svega usmjeren na integracijske aspekte društvenoga sustava, autorica je uspješno operacionalizirala i prilagodila konkretnim uvjetima u relativno izoliranim društvenim sustavima kakvi su hrvatski otoci. Model uspješno usmjerava istraživanje k prikupljanju podataka o objektivnim uvjetima življenja, ali i o subjektivnim iskustvima ispitanika, te služi za mjerenje različitih dimenzija kvalitete života. Budući da je predmet istraživanja starenje na otoku, autorica je s pravom kao temeljnu životnu dimenziju uključila i stanje izoliranosti. Tako se u istraživanju objektivni uvjeti života (ukupno zdravlje i funkcionalni status ispitanika, socioekonomski status, prometna povezanost prostora na kojem osoba živi i sudjelovanje u migraciji) kombiniraju sa subjektivnim procjenama i vrednovanjem tih uvjeta i procjenama vlastite realiziranosti, ispunjenosti i sreće.

Posljednjih godina pri istraživanju starijih ljudi ističe se potreba za kombiniranjem različitih kvalitativnih i kvantitativnih metoda kako bi se dobili komplementarni podaci. Tako se i u istraživanju Sonje Podgorelec podaci dobivaju iz tri kuta (tzv. triangulacijski model), a čine ih službeni statistički podaci, kvantitativni podaci dobiveni anketom i obrađeni statističkim metodama, te kvalitativni podaci dobiveni intervjuom. Anketa i intervju strukturirani su tako da se preko odgovora mogu odrediti točke u individualnoj povijesti osobe u kojima su se dogodili neki za nju ključni događaji. S obzirom da je jedan od ciljeva istraživanja bio odrediti važnost migracijskoga iskustva kao elementa koji utječe na kvalitetu života, posebna je pozornost usmjerena na način, trajanje i uzroke sudjelovanja ispitanika ili njegovih potomaka u migracijskom procesu. Ukupno je anketiran 151 ispitanik, što predstavlja 5-postotni uzorak stanovništva u dobi od 60 i više godina. Anketno istraživanje provedeno je na tri otoka – Ugljanu, Ižu i Dugom otoku. Otoci su odabrani zbog posebnih obilježja koja ih čine reprezentativnim uzorkom skupine zadarskih otoka: brojnosti stanovnika, udaljenosti od kopna i kvalitete prometnih veza. S obzirom na relativno velik broj otvorenih pitanja u anketi i razgovora koji su vođeni između anketara i ispitanika, pri čemu su bilježeni svi očekivani i neočekivani komentari, ispunjena anketa poprimila je oblik osobnoga izvještaja ispitanika o njima samima i njihovu životu. Upravo stoga u mnogim je pitanjima moguće usporediti podatke dobivene dubinskim intervjuima i anketom. Obje metode podupre su prikupljenim sekundarnim podacima, kao i fotografijama sugovornika (ispitanika), naselja, prirode, te gospodarskih i stambenih objekata, čime se još bolje predočava život na otoku.

Rezultati dobiveni anketom nadopunjuju se s jednim od mogućih pristupa biografske metode – životnom pričom. Autorica se životnim pričama pojedinaca i

drugim “osobnim materijalom” koristi za razumijevanje individualnoga života u društvenom kontekstu. Biografska istraživanja provedena su na Silbi, Cresu, Lošinj, Krku i Drveniku Velom. Statistički podaci, životne priče i anketa integrirani su triangulacijskom metodom u višedimenzionalni sklop koji omogućuje interpretaciju, objašnjenje i razumijevanje dobivenih podataka. Svaka od deset životnih priča objavljenih u knjizi ilustrira neku od tema obrađenih anketom i istraživanjem sekundarnih (statističkih) podataka. Tako jedna ilustrira probleme socioekonomskoga statusa starijih otočana, druga društvenu integraciju i međugeneracijske odnose, dvije priče problematiziraju slobodno vrijeme, aktivnosti i razonodu, dvije govore o migracijama i starenju otočnoga stanovništva, tri priče otkrivaju stavove ispitanika o institucionalnoj i vaninstitucionalnoj skrbi za stare ljude, a deseta, “Franova životna priča”, koja je i najduža, strukturirana je tako da obuhvati sve teme koje su bile predmet anketnoga istraživanja.

Triangulacijski pristup istraživanju kvalitete života omogućio je i mjerenje raznih dimenzija otočnoga života na uzorku starijih ljudi iz tri različita kuta: objektivnoga, subjektivnoga i statističkoga. Na taj način promatrani segmenti svakodnevice pružili su zaokruženu sliku o kvaliteti života starijega otočnog stanovništva. Rezultati istraživanja umnogome revidiraju tradicionalnu stereotipnu predodžbu o starim ljudima kao neproduktivnom i ovisnom sloju stanovništva. Autorica kroz interpretaciju podataka dobivenih istraživanjem prepoznaje želju starijih ljudi za aktivnim uključivanjem u oblikovanje vlastitoga života. Istraživanje je potvrdilo da su manje osamljeni oni koji vode aktivan život te su na taj način integrirani u lokalnu zajednicu. I anketno istraživanje i dubinski intervjui pokazali su razvijenu radnu etiku starijih ljudi na otocima i temeljni aktivistički stav prema životu. Iako osjećaju nesigurnost zbog niskih mirovina i visokih troškova življenja na otoku, ispitanici su zbog posebnosti toga načina života i jakih obiteljskih veza uvjereni da žive bolje od svojih vršnjaka na kopnu. Zbog svega rečenoga autorica smatra da je njezina knjiga pokušaj da se promijeni tradicionalna predodžba o starijim otočanima i da im se pristupi kao potencijalno ravnopravnim lokalnim akterima raznih programa kojima se planira pokrenuti gospodarski i društveni razvitak otoka. Da bi se to i postiglo, nužna je čvršća integracija starijih ljudi kroz društvene skupine i institucije, zadržavanje pojedinih uloga iz radnoga životnog razdoblja, kao i kreiranje novih uloga primjerenih njihovoj dobi.

Knjiga Sonje Podgorelec *Ostarjeti na otoku* ima još jednu kvalitetu koju treba posebno istaknuti. Naime, u njoj se u najboljem svjetlu pokazuje ona prava sociološka imaginacija o kojoj je govorio Wright Mills, imaginacija koja nije rezultat uzleta mašte ili nadahnuća, nego istinske životne zainteresiranosti za važne društvene pojave i empatije prema ljudima koji su predmet istraživanja. Sociološka imaginacija omogućuje da se složen odnos individualnih biografija i društvene strukture postavi u poredbeno-historijsku perspektivu i tako lokalnim društvenim pojavama da univerzalno i teorijsko značenje. Pored toga, smatra Mills, potrebno je da sociolozi demistificiraju postupke kojima dolaze do svojih zaključaka tako što će na pošten i odgovoran način otkriti stvari koje se događaju u njihovom sociološkom laboratoriju. Sonja Podgorelec čitateljima je omogućila uvid u svoj sociološki laboratorij

tako što je izložila postupke koji su je vodili do zaključaka, dala “gusti opis” uvjeta života i otočnih interakcija, opisala okolnosti u kojima je vodila ankete i intervjue, ali i svoje istraživačke nedoumice i teorijske dvojbe. Naposljetku je jednako otvoreno ukazala i na one početne hipoteze koje su kroz istraživanje opovrgnute.

Zbog svega navedenoga knjiga *Ostarjeti na otoku*, osim svojih teorijskih i istraživačkih doprinosa, donosi važne metodološke inovacije koje se mogu primijeniti u budućim terenskim istraživanjima. Knjiga predstavlja obrazac i vodič za korektno osmišljavanje, operacionaliziranje i provođenje istraživanja u društvenim znanostima. Sonja Podgorelec napisala je znanstvenu studiju koja donosi vrijedne podatke i zaključke, a istodobno i nadahnutu i čitku pripovijest o tome što znači živjeti i ostarjeti na otoku.

Aleksandar Vukić
Zagreb